سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحلیلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحلیلونه)

لیکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سید شمس الدین مجروح

لیکوال: محمد حکیم بشارت

خپروندی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېبپاڼه: www.melitahrik.com

ډیزاین: ضیاء ساپی

پښتی ډیزاین: فیاض حمید

چاپشمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

چاپکال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه او مننه

وياړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له يوې داسې علمي،فرهنګي او ملي څېړې،هستۍ او شخصيت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه يادونه او مننه کوم چې نه يوازې ما ډير څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر يې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مينه يې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې يې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، څېړنې ، هېوادنۍ مينې ، ملي يووالي او ليکلو ته يې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس ليکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پيله تر بشپړېدو پورې يې هڅولی يم ، وخت په وخت يې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترځنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې څېړې په علمي ،فرهنګي او څېړنيزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه ليکل کېدای شي او بايد وليکل شي . زما دغه خو کرښې د هغه يادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بياهم دده محترم د شاګرد په توګه اړينه بولم چې يادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې يې را ته سلا مشورې را کړي او زه يې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم . په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هيله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) کال په پيل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهير کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحريک دا ژمنه د ياد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترځ کې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحريک په ياده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهير کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريک ټينګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريک هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحريک له ټولو هغو ليکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير کې يې يو بل سره مرسته او ملګرتيا کړې او دا فرهنګي بهير يې بريالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريک فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکـر ليکوال اروابناد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقــالو راټولــول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينــه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقــالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولــو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې اســتفاده کــړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زمونږ په معاصرو فرهنګي شخصــيتونو کــې ســيد شــمس الــدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يــوه ملــي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخــو کــې خپــل افکــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرګند کړي دي چې د خپلو اثــارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډير دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې په ۱۹۱۱ کې یې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وايي چې د سراج الاخبار له دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې څرګندې شوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې څېرې زیاتره د ویښو ځلمیانو د خوځښت پر مهال چې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا له پړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو ځلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې له ورایه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخه یې "د زماني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسيزه کې پښتو ادب له يوې خوا د پښتو ژبې د تعميم او پياوړتيا له جريان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډيموکراسي او ريفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتيا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووايو چې د ويښتيا پړاو تر زياتې اندازې د ويښو زلميانو له سياسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. که ژوره څېړنه وشي او له حقيقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نـړدې ټول نامتو ليکوال او شاعران د ويښ زلميانو په سياسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زيـاترو ليکوالـو او شـاعرانو ليکنـې ټـولنيز او سياسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، ليکوالو او ادب پوهانو لـه خوا ډېر بډاى اثار وليکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې يوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتيا او ودې ته پـام او بلــه د ټـولنې بېلابېلـو ستونزو، لکه ټولنيز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلـم پـه کـې بربنـډ شـوي او همدارنګه د واکمنو کړيو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوى ناسم چلند بربنډ او رسوا شوى دى.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه ديد خاوندانو او د ادب نوموتو څېرو يو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډايه کولو ته يې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېرو څخه يو هم د هېواد نامتو ليکوال، سياست پوه، شاعر او د پاخه بصيرت لرونکى شخص ارواښاد سيد شمس الدين مجروح و.

مجروح نه يوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې پـه سياسـي ډګـر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په يادو برخو کې يې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تـرې پـاتې دي چې په يوه نسل او يوې سيمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولـو انســانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له ليکنو يې خلک پــوره ګټــه پورتــه کولی شي. دغه راز يې د پښتو ادب د بډاينې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې يې شوی کار د لمــر پــه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سياسي، ټولنيزو او فلسفي برخو کې که د مجروح ليکنــې پــه دقــت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بيا لوستونکی پوهېږي چــې دغــه ارواښــاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ ليد او اوچت ارمان څښتن دی، نــو همدغو ځانګړتياوو ته په کتو مې وپتېيله چې د هغه يــو شــمېر ادبــي مقــالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تــر۱۳۵۰کــال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زيار وروسته د هغه ادبي مقــالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې يوه مقاله او له ځينو نورو کتــابونو څخــه ځينې مقالې راواخيستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقيقه توګه مطالعه کړې نو د ارواښاد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو اديبــانو او ليکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ ليکوال دی چې فکــر يــې توليــد کــړی، وړاندې کړی او نور يې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تــل نيمګــړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چــې حقيقــي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر توليدوونکي ليکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ وليدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخیزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري تولید بــه ښه جوت شي او له برکته به یې اصلاحي لارې روښانه او وغوړیږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بیا ورته جوتیږي چې پــه هــره مقاله لیکوال له سرلیک څخه نیولې تر پایه دومره تمرکز کړی چې یــو حــرف یې هم له موضوع دېخوا او هغه خوا نه دی ایښی، بلکې لــومړی یــې د لیکنــې لپاره موضوع انتخاب کړې، بیا یې د موضوع مطابق زړه راښــکونکی ســرلیک ورکړی او نور یې لیکنه پیل کړې، هر لیکنه یې په واضح پیغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پیاوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په ځو ځلــه لوستو هم ادبي تنده نه ماتیږي او بیا بیا یې لوستو ته زړه کیږي، ټولــه لیکنــه یې په ذهن کې په پوره توګه ځای نیسي او ذهن نشینه کیږي. پــه دې لیکنــو کې ځیني ځایونه لیکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کېدونکی تن خپله پرې قانع کیږي چې دا هم د لیکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ویلی شو چې د مجروح یادې مقالې د محتوا له اړخه نه یوازې چې په تــول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره یې یو ښه ادبي درس او زده کــړه هــم بللــی شم. د دغسې مقالو ایجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کېــدای شــي او باید له لیکنو یې تل ګټه واخیستل شي څو یې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د یادو مقالو پــه لوســتو ســره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله يو ژوندی بحث، د زده کړې يو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ويلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړيال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تـر اوسـه يې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې يو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او يا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د يوې سرچينې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وايم چې دغه کتاب به ټول په ټول پوره وي او کمی به ونه لـري، خـو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډميکو شخصيتونو د اثارو خونـدي کولـو پـه برخو کې يو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره يادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هـدف او ارزښت په دې کې دی چې له يوې خوا دغه تيت او پرکې مقالې لـه ضـايعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکـي او نـور لوسـتونکي پـه اسانی سره په يوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحليـل لـه لارې، اصـولو او روش څخه نه يوازې ځوان کهول اګـاه، بلکـې لـه فکـر، ليـد او د مقـالو لـه منځپانګې څخه يې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه یو اهمیت یې په دې کې هم وینم چې د یوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زموږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې یو بل علمي ګــام اخیستل کېږي، زموږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پیاوړتیــا مومي.

په پای کې دومره یادونه کوم چې ددغه کتاب یادې مقالې او تحلیلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحلیلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هـ کال کې د کونړ ولایت پـه شـینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچـا صاحب مشهور و. په درې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یـې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نـه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغــه مهــال لــومړنۍ زده کــړې پــه رســمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کـې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کـې ویلــي: ((مــا چــې د خــاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاڅېدم جامې مې وڅنالې او د کوچنیتــوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونــو او نــورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کــې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم ارواښاد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښــتو ژبــې تــر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده ســتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګــه د اعیــان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپــو مســوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کــې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پــورې د عــدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساســي قــانون د کمېټــې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې په ۱۳۴۶کال کې په مصر هېواد کې د افغانستان سفیر شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په کال ۱۳۵۲کې متقاعد او په کور کېناست.

پر افغانستان د روسانو د یرغل پر مهال مجروح هم د یو زیات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته یې د کنفرانسونو، غونډو او نورو دیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وکړ. په پېښور کې تر یوڅه وخت وروسته نوموړی امریکا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال یو چا ته ښه څرګندیږي چې کله دده شعر او نثر په دقیقه توګه مطالعه کړي، د کلام موضوع، خوږوالی، پیغام او روان والی یې له نظره تېر کړي.

د ملي ادبیاتو یوه ځانګړتیا داده چې په هغو کې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هویت څرګندوي او په دغسې ادبیاتو کې ژور پیغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنیز شعور په اوچتولو او پخولو کې لویه ونډه لري په نوره نړۍ کې هم د تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې داسې ادبیات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبیاتو ملي اصالت رامنځ ته کړی او دده په آثارو کې د ملي هویت د خوندیتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پیغامونه نغښتي دي، دده یو لوی پیغام او آرمان صدق او صفا، خلکو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لــه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګــام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکنې ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمی پروړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډېره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که څوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع څرخېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعــه کــړي نــو بيــا ســړی پوهيږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرګذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پياوړی او لـه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډيرو لړو ليکوالو کـې ليدل کيږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پـه موضـوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پيله تر پايـه لـه ځـان سره ورسوي او په ليکنه کې موجود پيغام په ورين تندي او بـې سـتړيا ورتـه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړې) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونـو ښـه لـه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر ځومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يـايې پـه اړه ببلابېـل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلـه مجـروح پـه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کـړه او پاځېـدم جـامې مـې وځنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړی مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشـا دلـوړو غرونـو، ګنـو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعری قريحه ژوندی کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهـايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکـر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګـر هـر څـو چـې دا ورځـې تېرېدلې په ما کې د شاعری ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمـا تنـده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته ســوق کــولم. مــا ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د مــاتولو د وســايلو پــه لټون کې شوم، مګر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تــر ســره پــورې د ژوندانه دکشمکش په ګرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهــم داوســـني عصر اجتماعي او تنقيدي رنګ لري. ګل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشــعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشــعر روزونکــي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيــرل او پلــورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کېــدلى مــا بــه خپــل څــو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (١: ١٠٠)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکــې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولګو ترڅنګ نثري ټولګې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

١-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ١٣٣٧هه ش کال کې چاپ شــوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ امخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې یې خپلې خاورې او هېواد ته کړي لیکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د یوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شگفت) غوندې یو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښه پوهېده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند په ټولو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګاڼه، هره ورسپارل شوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه بڼه سرته رسوله.

خلاصه ټنده او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژوند د نورو برخو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسۍ او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راېستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې منډې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آګاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چې د ملي وحدت، ملي تفکر او ملي ليد لوري لپاره بايد په هېواد کې سياسي، ټولنيزو، اقتصادي او موسساتي (عقايد، رسوم، لوايح، مقررات او نور) ترتيب او ټينګښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د يو واقعي ديموکراتيک او د خلکو د خوښې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتيکو، مدني ملي ټولنو سره يې نږدې اړيکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د يو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سياسي اجتماعي نظامونو د تدريجي تحول طرفدار و چې د جامعې د شرايطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په ګټه نه ګڼل.

د مجروح ځانګړنې:

له جرګو او مرکو سره د مجروح مينه:

مجروح به تل په خپله سيمه کې له حده زياته هڅه کوله چې کومه جرګه او مرکه دده له موجوديت څخه پرته تر سره نه شي او دغو دوديزو پريکړو او تصميمونو ته يې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې یې نه کولې او نه یې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او یا زیان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې یې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصمیمونه او په پښتنې ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واورې او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کلیوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهمیت ورکاوه چې په اساس یې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کیږي، مینه یې ترمنځ زیاتیږي او د متقابل احترام مزې یې سره ټینګیږي، چې هغه د کلیوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان یو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هیڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بیا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به یې له کورنۍ څخه په کلیو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به یې واخیست چې د چا فاتحه او یا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او یا واده مبارکي وه، بیا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار یې په کلیوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګاڼه او کله به يې چې ټولو دغه ډول کورنيو ته سر ورښکار کړ، نو بيا به يې ويل چې اوس مې ايله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مينه:

له ماشومانو سره د مجروح مينه بې حده زياته وه، دغسې بـه يـې پـر ځـان راټول کړي و تا به ويل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشـومانو تـه کومـه جادويي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورنږدې شوې نو وبه دې ليدل چې مجروح يې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح ځخه هيڅ نه قضا کېدل چـې ماشـومانو تـه دې پيسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به يې چې لومړی کار کاوه هغه بـه يې د کلي ماشومانو ته پيسې ورکولې او له هغه وروسته به بيا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او يا به چېرته لرې تللی و، نو له اختـر ځخـه مخکې به يې د کليوالو ماشومانو د اختر د پيسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به يې له مخکې پيسې راليږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او يا به له هېواده بهر و، نو کله به يې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به يې ددې لپاره پلان جـوړ کړی و چې څنګه به يوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به يې په خپل کلي کې تېروله.

مړينه:

سيد شمس الدين مجروح په ۲۰۰۲ زېږديز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امريکا په متحده ايالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی يې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پــه خپلــې پلرنــۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوايي ډګر کې يې جنازې ته د هغه مهال ولسمشــر حامــد کــرزی، جهادي رهبران،د کابينې او ملي شورا غړي، سلګونه علمــا او قــومي مشــران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده ځېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د ارواښاد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د ارواښاد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپي لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکټر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې

د پښتو لیکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ ګڼه کښې ښاغلي حبیبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمې پوښتنې کړې او د پښتو د حقیقي او معنوي ژوند په نبض باندې یې ګوتې ایښې دي. د همدې اقتراح په اثر کښې ښاغلي او فاضل ادیب سید شمس الدین خان مجروح چې په ادبي مسایلو کښې ښه بصیرت او عمیق نظر لري، مونږ ته یو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته یې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چې خپل قیمتي نظریات ونه سپموي. ((د صحافت څانګه)).

ښاغلی فاضل حبیبي!

ګران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولو او اوږو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مګر زه هم د دې موضوع سره ډېره علاقه لرم، نو به پرې وغږېږم. زړه مې غوښته چه که

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې یاد کړه او څــه مو پرې وویل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه ولیکم. یقین دی چه زما جواب به ستاسې د قول تایید او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هــر څه چه دي، همدا زما نظر یه ده.

سبک څه ته وایي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح څنې وي چې په یوه نثـر کښــې مونــده شي او د هغې تحدید و تعریف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نــه زیــات د زړه په سترګو (ذوق) ښه لیدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبیر کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوتــه ونیســي. یعنــې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وینې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو یو موجودیت ترې جوړ شي او څــه رنګــه چــه د اعضاء د تناسب نه او د طبیعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پیدا کېــږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انســجام پــورې او د هغې د حیاتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آیا پښتو د نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که یې لري، نو آیا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که یه؟). بشــپړ او مشترک سبک؟! نه! نه یې لري! او په سلو کښې سل کېدی هــم نــه شــي او باید توقع یې هم ونه کړو.

څکه دوه کسه غبرګوني (توامین) چه خلک وایي، په یوه څېــره دي، بیــا هــم سره څه توپیر لري او خپل خپلوان او دقیق او حساس خلک یې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېګړو د پاره د کفايت سوال ته خو هډو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم څو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لګي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به ګړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور ګڼل کېږي) دا به هم ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به یقینًا یو وخت (عینـاً) د فواید الشریعه د آهنګ په شان عجیب و غریب بریښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لږ څه لازمي مغایرت د هغه عصر په سـبک کښې بیا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبېنۍ په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د وربځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قـانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاریخي سرګذشت پرې شهادت وایي. هـو! د فنـا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تـاریخ څـه هېـر کـړي وي، د زمانې په یاد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له سـترګو یـې پنـا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندی وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښـتو د نثـرو د تکمیل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هـم دا نقطـه ده چـه لـه نظري خوا نه یې عملي او حیاتي قېمت زیات دی. تاسې په جواب کښې هـم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ویلي دي، مثلاً په دې نظریه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمړۍ دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه یې پرې کړه، هلته نو یو مشترک او ښکلی د لیک سبک مومي)) درسره شریک یم. بل ځای وایي: ((د ژبې د لیک کوم سبک جوړول یو ارادي او د یوه سړي مختـرع کـار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری یم.

مګر دومره قدر ده، چه یو سړی د یو شهکار په ابستلو مخترع ګڼـل کېـږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقیب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاریخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګانې شعراء وليکلې، ګويا دغو سرو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګر ډېر بطي! او لا سرې ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلک زړې سندرې پرېږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکه چه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ ېږي او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قابو) يوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د استعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او په چا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما ړڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه به د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بد به پرېږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجدان او سليم ذوق يې ښه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو څنې يې الهام اخيستی وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندی کولی او منظم کولی شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دی چه ليکونکی به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکی په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړی شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه څوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دی چه پردي کلمات دې هډو څوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دی، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دی، خو جلوه يې ډېره څرګنده ده، د حميد بابا دا بيت رایاد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېړولی پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او یا تخیلي ابتکار موجــود دی؟ چــه دا بیــت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلتــه نــور څــه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د یو پښتني اشکال تصویر باسي او پښتني سوګند خوري.

په یوه بله مصرع چه معاصرینو ملګرو کښې چا ویلې، زما دومره خوښه شــوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وایي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمیر دی. دلته هــم نــور څــه نشــته، یــو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سړی په ښه تناسب په هار کښې پېیــي، پیل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ېښوده، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ یې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښیم هر چېرته چــه وي، مطلــب دادی چــه پښــتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات پــه خپلــو لیکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه یو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنــګ امیزي مهارت استادانه وښیي. غرض دا دی چه هغه اوږدې او کږې وږې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... تړلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکیبــاتو نــه ځــان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شــو او د ســلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

ښاغلو لوستونکو! ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د پښتنو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلومولو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا څیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېخي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د ليکلو شوق به هم پر ېږدم، ځکه تاسې يې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه يې د ليکلو فرصت (يا استعداد). نو راځئ زه بيا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعيت نه څه توقع لرئ، چه څرنګ او څه نمونه جمعيت اوســي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صــفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سرببېره پــر هغــو پــه دې کښــې څــه واياست چه آيا (۱) دې دا جمعيت پخوانی جمعيت وي که اوســنی (عصــري)؟ (۲) دا جمعيت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعيت دې مــوړ وي کــه وږی؟ (۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پســند؟ (۵) دا جمعيــت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د يوه پښتون په حيث د خپــل جمعيــت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنــي نظــر مســخره غونــدې سترګو ته درشي. يقين دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپــاره ښــه او ښــېګڼه غواړئ او خوشحالتيا او سعادت مو پرې لور ېږي، نو به ارومرو ووایاست چــه دا جمعيت دې، لکه اوسني جمعيتونه په تمامو عصري صفاتو او امتيازاتو اراســته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هــم وي او عالم به هم وي. مګر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابرتيا، ترقي او لوړتيا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتيا او... غواړئ، بايد دې ته مو هم پام وي چه آيا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو ليدلي و، پاتې شي که نه؟ آيا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځينې وخت په انساني جوامعو کښې يوه مخصوصه عقيده حکومت کــوي او د هغې عقيدې په ترڅ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځينې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پيدا کړي چه د هغــوی الفــاظو ځينــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګول دي، دنيا خوځوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمات قرنونه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کله دا تيرې د زمانې سيلاب وخوځوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال په ډول يا د مليت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېر فرعي عناوين او منشعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملي غرور، ملي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه تړې جوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او سرتنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضر هم شول.

اوس نو راځۍ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيق کړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسایل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غایې دپاره مو غلطې وسیلې اختیار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتایجو او عواقبو باندې غـور بـه د خپل عنوان د سوالیې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځـو، یعنې د اچه پښتانه دې ځرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ بـه مـونږ او تاسـې د ملیت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د ملیت یـا د پښتونوالۍ په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملـت د اساسي نظریې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنایع او ملي تاریخ به بل بحـث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بیا به یې تکرار کړو او جوا ب به یې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرایط د مدنیت سویه انساني جوامعو ته یو خاص رنـګ ورکـوي او هر څومره چه دا شرایط او دا سویه سره متشابه او ورتـه وي، هـومره انسـاني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشـابه او یو بل ته ورته وي. پخواني یونانیان او د جاهلیت د زمانې عرب د قرون وسـطی اروپایي جوامع او د ایشا پس مانده ملتونو سره ډېـر شـبیه وو، د دوی د فکـر طرز، عادات او روایات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدایي دي.

هو! څومره چه د مدنیت سویه او یا د ژوند شرایط فرق وکړي، هـومره د فکـر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښـتنو د پښـتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چـه د هـر پښتون ځلمي فریضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نیکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نــو دا آرزو ګــانې د دې جمعيت د اوسني توب سره مغايرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپــل ځــان سره نوي مقتضيات او ايجابات، نوي آداب او نوي فکرونــه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حيات زوړ طرز او د جمعيت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغــه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجــوده ده، د داســې هــدف ســره نــه جوړېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنــی) نــه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنيت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکيلات لرل او د خپل مدنيت د سويې سره سم يې بعضې اجتماعي موسســات درلــودل، د مثال په ډول يو د دغو اجتماعي تشکيلاتو يا موسساتو د جملــې نــه قبــايلي تشکيلات چــه پــه هغــو محيطونــو کښــې چــه دايمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبيلې تشکيل د موجــوده پوليســو او عدلي تشکيلاتو نه زيات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنيو په سيوري کښې او کورنيو د عشايرو په چوکاټ کښې د خپل معيشت د ادامې دپــاره محتــاج و (او يا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنيت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زياتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکيلات ورو ورو د منځه لاړل او يا ضعيف شول او يا په نويــو موسساتو او تشکيلاتو کښې محو شول او د يو مذهبي يا ملي سازمان په حيث تمام وظايف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم يعنــې د لــويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختيار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د يوې خاصې قبيلې په نامه نور يو بل نه پېژانده او يوازې د مليت او د وطنيت چوکاټ د مشترکو منافعو يا مشترک قدر د پاره کافي وګڼل شول او د تعاون او وروری روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لويه فضا کښې يې په الوتلو شروع وکړه او د همکارۍ او معاونت روح په لويه ساحه او په يو غټ تشکيل باندې منځ ته راغله، نو که قبيلوي حساب د پښتو مميزه وي او که دا قبايل او عشاير په دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالۍ څخه ووځي، نو د مترقي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره يوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعيت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعيتونه د وږو جمعيتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعت او تجارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشين او عصري تجهيزاتو پورې اړه لري، ماشين او عصري تجهيزات ځان سره څه نوي ايجابات او مخصوص مقتضيات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعيت موړ شي بيا به ستاسو په اصطلاح هغه د مړې ګېډې پاړسي هم وايي او داسې پښتانه چه دا نن دي او يا پرون ؤ ضرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فاميلي تربيت کښې پروت دی او ترڅو چه پـلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروايي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولـس سپين ږيري کشرانو ته په خپلو کورنيو او يا اجتماعي چارو کښې د رايې حـق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فايدې او بې اساسـه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو پـه مقابـل کـې اطاعـت او تسليم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فريضه او ملي آداب ګڼـي، تـر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څـه کـوئ چـه آزادي پسندي يوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علايقـو او عوايقـو پـه مقابل کښې زياته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قيود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځير په شـان چـاپېر دي، نو که پښتون د دې قيودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کـړي، کـه پښتانه د عنعناتو او روايـاتو، د اوهـامو او خرافـاتو ځنځيرونـه وشـلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آينده ته سـترګې ونيسي، آيا بيا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که يې ګڼئ، نو په رښتيا تاسـو د دې جمعيت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعيت مـو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه ياست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعيت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهـل سـره فـرق لـري، کـه بېسوادي او ناپوهي د دې جمعيت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه بـه ډېـر ښه او باصلاحيته جمعيت جوړ شي، د دې اولس طبيعی او قدرتي استعداد بـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجرى پيدا کړي، مګر افسوس بيا به ورته تاسې ملا واياست او پښتنو به يې نه ګڼۍ.

نو راځۍ په دې سوالونو باندې په سړه سينه غور وکړئ او بيا د هغې جواب ووايئ. دا جواب ما ته مه واياست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د يو اجتماعي هدف په حيث ووايئ او يا يې اقلاً په خپل لوح ضمير کښې نقش کړئ، اما په ياد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جريان ستاسو تابع نه دى او هغه خپل کار کوي تحول او تطور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځاى ته يې بيايي، ستاسو به يوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جريان سره به ځۍ منتها د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، يوه دا چه يوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ ېږي، ښاخونه او نيلې يې هرې خواته غزېږي، مېوې او ګلونه يې هره خوا رژېږي، پيوندونه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هويت يې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بل صورت کښې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حياتي شرايطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هويت هم له منځه ځي او د پخواني څيز په عوض يو بل نوى شى منځ ته راځي چه يوازې اوتوميستان[1] هغه پېژني او بس.

نو اى خدايه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جوړ ېږي، دوى ته خير کړې - لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السميع العليم.

---

[1] اوتوميست د اتوم پوهان.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده په حافظه پورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انسان په تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جمله مسلم تعریف ګڼل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تاثیر د ده په فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انسان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیه استنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کولای؟ او له هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر ېښودلای؟

که دا د پلرونو نیکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه په سینه نه رامنتقل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خاطراتو تسلسل دی، د ژوندانه د جریان مختلفې خواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پرون او نن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور په غاړو ولاړ زاړه سره هیڅ شباهت نه لری، که د حافظې او خاطراتو د تسلسل کومک نه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت ؤړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شوی او د حافظې په کارګاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احساس سیند ترې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ به هېڅکله د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا به مو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولود دی، فکر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شي، حیرانتیا ده او چه کله د خپلو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ؤ د يو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجمـوعي هيئـت چـه جمعيت باله شي، تاريخ ته د حافظې پـه څېـر احتيـاج لـري. څـومره چـه د شخصيت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګـه د اجتمـاعي موجوديت په تاريخ او تاريخي رواياتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهيسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لـري، انساني جوامعو تاريخ درلوده او دا علم يا دا اجتماعي مظهـر د يـو څـو نـورو لومړنو او ضروريه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قـديمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انسـان د خښـتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاريخ موجود ؤ او دا تاريخ د افرادو په سينه کښې د شعر په پيرايه کښې د زړې دنيا په خـاطره کښـې محفـوظ ؤ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت ميراث پاتې کېده.

دا تاريخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه ديني مراسـم پـه احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاريخ سره ديني رنګ موجود ؤ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګکړ ؤ.

په رواياتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصـو درې مهمـې خـواوې څرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستۍ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاریخ د تکوین په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې ښېدخله نه معلومېږي، په دې ترتیب:

۱- هرکله چې انسان د مدنیت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقدیس په سترګه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرګه وروسته) بلل.

د تاریخ په ترتیب او تکوین کښې یو عامل د انسان د ا روحیه وه چه باید د دغو درنو او محترمو مشرانو او پیشوایانو ګفتار او کردار، ژوند او ګوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدویت په مرحله کښې جنګجوئي او توریالیتوب ته له نورو فضایلو نه زیات اهمیت ورکاوه او همدا سبب ؤ چه دوی به د خپلو اسلافو جنګي کارنامې، د دوو قبیلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به یې د اجتماع په مدرسه کښې ګردانولې او د دې واقعاتو یادولو، ګردانولو د تاریخ حیثیت درلود او د دې قصو زده کوونکي یا جوړوونکي مورخین وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وینئ چه د انسان دا روحیه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او ځرګند مظهر لري، رزمي او حماسي رنګ غالب معلومېږي. همدارنګ دې مظهر په تاریخ نګارۍ کښې (که تاریخ نګاري ورته وویلای شو) هم ځان ښوده او تاریخ به زیات د جنګي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لږو ډېر د هر انسان سره شته او نن هـم دا روحیـه ښه ښکاره او څرګنده ده.

ډېر څیزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عـزت سـاتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مګر د علم د تجدید (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حـده دا روحیه بایللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زیات امېد وار معلـومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه ګوري چه ګوندې دا پخوانو ویلی او یـا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانیو افکارو ته محض د علم او د تـاریخ پـه لحـاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هـر څـومره چـه زیـات وروستی وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

مګر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی ګمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ایام حالیه په تېرېمیو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چـه ګوندې فضیلت او عدالت، پوهه او لیاقت په پخوانۍ زمانه کښـې د هغـوی د ز مانې نه ډېر ؤ، نو دا دریم عامل هم د تاریخ په ترتیب او تکوین کې بې تـاثیره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واوري او د تېرو شویو خلکـو د یادولو نه خوند واخلي او د خپل تریخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په یو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یــوازې د تاریخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغیر کېده او تاریخ د ارباب الانواعو د روایاتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و ځانده او خپلې زړې بڼې یې وغورځولې، د خرافاتو نه لرې لرې کېده او د افسانې نه زیات حقیقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګې پېښې، د حکمرانانو تغییر او تبدیل په دقــت سره قید شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاریخ نګارانو تحقیقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګویا تاریخ د محلي روایاتو د سیمې نه او د جنګې کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بیا هم د تاریخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدیر د ده په تندي کښې څه نور تغییرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنیت پېشقدمان پــه ایران افغانستان او نورو ځایونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاریخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاینې وړ توجه نه وه کړې او د تاریخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونیږي او لوئیږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوی او عظـيم لټريچــر يــې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دی چه دا تاريخونه او تــاريخچې دومــره ډېــرې دي چــه د هغــو فهرست ترتيبول پخپله لوی لټرېچر کېدی شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دی، مگــر د موجوده تاريخ نگارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يــو ملــت د احــوال او سرگذشــت مطالعــه د دوی ادب او تهــذيب، د دوی اجتماعي تشکيلات او مؤسســات، د دوی اقتصــادي او بــدني حالــت، د دوی معاشرت او د فکر راز، د دوی روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوی د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکــر د انکشــاف او د خونــد او لذت په لحاظ ډېر قيمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دی او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا پــه کومــه لار روان دی، د تــاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اســلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيــالوجي پــه رڼــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې ليکل کېږي اويا تاريخ او د تاريخ فلسفه سره څه رنـګ اوږده پـه اوږده روانېږي يا د تاريخ مختلف شقوق او فروع تجزيه کېږي او څه رنګ تحليلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې يوې نکتــې تــه ملتفت کول غواړم او تاريخ ته د يوې بلې زاويې نه ګورم او غواړم تاسې هم لــه دغې زاويې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاريخ له درو عناصرو نه جوړ ېږي او يا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او يا درې جزونه د تاريخ دپاره د جود د علت حيثيــت لــري او هغــه درې عناصــر دادي:

۱- تاوده واقعات.

۲- ساړه واقعات.

۳- غير مرئي واقعات.

(۱) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصــطلاح اورېــدلې وي، زه هــم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ وايه شي. واقعات هــم دغه سره او توده خوا لري او دا تودې سرې دي چه د تــاريخ پــه تکــوين او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاريخي واقعاتو ته د عمومي تاريخ او اساسي تاريخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاريخ په لحاظ ساړه واقعات ويلی شو، په بــل عبــارت هغــه واقعات چه د يو جمعيت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د يوه حــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې بل حال ته بدلوي، لکه جنګونه، فتوحات د رژيمونـو تغييـر او تبـديل، ديني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې سـره يـو شـمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د يو ملت د سرنوشت په تغيير کښـې تـر ټولـو واقعاتو زيات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول کښې ښه ملتفت کېږي نه، مثلا: په يورپ کښې يو خوا جنګونه روان وو او ملي حکومتونه منځ تـه راتلـل او د طوائف الملوکيو نه متمرکزو حکومتونو ته د سياسـت روش تغييـر کـاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل کېدل، مګر له بلې خوا يو بې نومه او بـې نشـانه انسان په يو کونج کښې د مطبعې د لومړنۍ اختراع په تطبيق بوخـت ؤ، مګـر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه کوي؟ او د هغه وخت خلک او يا لويان چه په دولتي ادارو او يا جنګـي سازمانونو کښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نـه هـډو خبـر نـه شول، مګر د ده اختراع د دنيا بڼه وګرځوله، د علم او تعليم د پيشرفت دپـاره، د دنيا د يو بل سره د نژدې کېدو دپاره او د يو بـل نـه دخبرېـدو دپـاره د ده اختراع هغه کار وکړ چه د دنيا يو فاتح هم نه ؤ کړی. همدا شان په افغانسـتان کښې له يوې خوا چنګېز راروان او د وينو او د اوښکو سېلاب بهېـده، ښـارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نـه د دنيا په يو بل ګوټ کښې يو حرکت روان ؤ چه هغـه د چنګېـز د واقعـې نـه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت کېدل.

دا واقعه د کشتي رانۍ پيشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زياته پوهه وه، چه ځينې مملکتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنيا کښې تجارت او معامله د ممالکو په مــنځ کښــې د وچــې د لارو نــه د کاروان په وسيله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لويو ښارونو وجود او دارو مدار ټــول پــه دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شــمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک بېوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنيا ســره ارتبــاط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونــه محــدود، فکرونــه کوتــاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه مــوده پــس ودانېــدلای شو، ليکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغــه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللــي وو او د بېرتــه راګرځېــدو پــه وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما پــه ګمــان لــومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نــه شو، مګر د هغې تاثير په دې مملکت کښې د دغو غنايمو نه زيــات ؤ، لــومړنی واقعه توده او دوهمه يې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځــئ چــه اوس د تاريخ په دريم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غیر مرئي واقعات

سربېره په سرو واقعاتو تاریخ ځه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرو او تودو واقعاتو په جریان او حرکت کښې که په تغییر او تبدیل کښې دخل او تاثیر لري، یعنې له یوې خوا سیاسي تاریخ او له بلې خوا مدني تاریخ، له یوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جریانات متاثر کوي، دا نامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به وواياست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې یوه پوزه وه، پوزه يې لا څه کوې چه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم یو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مین شو، د دې معاشقې او مینتوب څخه یو سلسله مهم او لوی واقعات پیدا شول چه د پخواني مصر او زاړه روم په کورنیو معاملاتو او یو د بل سره د ارتباط په جریاناتو کښې ئې تاثیرات لرل.

د یورپ یو لیکوال وایي: «که د کلوپاترا پوزه یوه سانتي اوږده او یا لنډه وای، د دنیا د تاریخ مجری به بدله شوې وای.»

یعنې کلوپاترا به بدرنګه وای او رومي فاتح به په هغې مین شوای نه وای او وروستني واقعات به چه په دې مینتیا بنا وو، هېڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاریخ نامرئي خوا یا د تقدیر لویه یا متافزیکي جنبه ده چه د تاریخ په جوړېدو او د واقعاتو په جریان کښې د هر ملت په سرنوشت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دی چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي کښې فرض کړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وکړم، که دا د حوادثو عرابه د کوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلی وای، نو له دغه حرکتــه به څه نتايج لاس ته راغلي وای؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو کښې د يو خاص مکتب خاوند دی، دی پخپلو نفسياتي نظرياتو کښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې کوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا کوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر کومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر کومه رد شوي او غلط دي، په ځای دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترخ کښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړکتوب پېښې د شخصيت په تکامل او تکوين کښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د کوچني توب خاطرات،لکــه کومــه وېــره، کومــه خطــره، کومــه خوشالتيا او کوم خپګان کومه پاتې شوې آرزو او سر ته نه رسېدلی آرمــان يــا کوم کرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په کار کښې د کوچني په تحت الشعور کښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې کېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور کښې په راتلونکي عمر کښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښکاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې ځه دا قبیل پټ شوي انتباهات ذخیره کېږي او د ملتونو په آینده او د قومونو په راتلونکي ماهیت باندې لــوی تــاثیر لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پیلــوزې او ډېــوې راواخلــو، د تــاریخ د خاطراتو د تحلیل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاریخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهمیت ته مو په سر کښې اشاره وکــړه، تاریخ تاریخ لري او د تحول او تکامل مراحل یې تېر کړي او تېروي یې.

په تاریخ کښې د اجتماع او تمدن تاریخ، د جنګي واقعــاتو او سیاســي تــاریخ څخه زیات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وویل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدیر لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنټــرول او اختیــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــارۍ وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زیات تاریخ ته وقف کړو او په تاریخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زیات بوخت شو، زیات څه پرې ولولــو او زیــات څه پرې ولیکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د نامرئي واقعاتو غور او تحلیل د یو شطرنج د پــروبلم او یــا د معمــا د حل کولو نه زیات دلچسپ او خوندور دی، که دا معماګانې مو وخېړلې، مــونږ او تاسو به هم استفاده وکړو او نور به هم مستفید کړای شو.

په پای کې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومــه موعظــه کــوم، ځکه علم د دې څخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې يــې څــه وويــل شــي (افتاب آمده دليل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هــم له دې مرحلې څخه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څــه وويــل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقيقت کښې څه وايم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقيقت باندې څه ويل ما غوندې سړي تــه ګــران کــار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربــې د طريقــې پــه بناء) وتلي دي او استقلال يې غوره کړی دی، يوازې څه چه فلسفې تــه پــاتې شوي، هغه الهيات، اخلاق، او اپستيمالوجي يعنې د علم پر حقيقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپــاره ډېــر دقيــق نظــر او صــلاحيت پــه کــار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهــر دی، نــو راځــئ چــه د علــم پــه سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان يا د علــم تــاريخ بانــدې ځــان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې ليکل او ويل پوره نه دي، خو که ستاســې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاريخ لنډيز يا د علم د تطــور خلاصــه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بيش نيست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

يو وخت خلکو گمان کاوه چه د يونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښــې چرته يو برج دى او په دې برج کښې علم او معلومات او مغيبات ذخيره شــوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځايــه د کاينــاتو اسرار او د اشياء حقايق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نيک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظريې نــه رادې خــوا انسان په دې پوه شو چه هيڅ يو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دى او علم هم د نورو څيزونو په څېر تغيير او تبديل، حرکت او ســکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د يو خاص بدايت نــه دې نهايت ته (پرزېدلى غورزېدلى خوزېدلى) رارسېدلى دى. يعنې علم هــم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږي او لوبېدلى دى.

گويا دا نظريه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختيا او رژېدل د عمر حاصل گڼي، رښتينى بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خداى له ذاته (جل و على شانه) متغير او متبدل وي او د تکامل د سير په قدمونو د يو ابتدايي ناقص صورت نه يو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنگ د انسان ټول اجتماعي تاسيسات هم متغير اومتبــدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حــل تېــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼا کښې علم دومره اوږ ېدونکی او اوښتونکی او غورزېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غېږې راوزي او د حيات مراحل طی کوي. مورږ ووېل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات به مناسب وي، ځکه دولت د انسان په څټ او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبيلوي طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې په انساني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېږي او د سپلين د اندازې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتيږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټيټيږي او اطاعت يې کېږي. پــه دريمــه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسي او جمعيت قوي کېږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هيڅوک عالم نــه دی. پــه دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سويې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نــه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چــه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغــه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پــه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيــات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقــه نــه مونډله کېږي، هره کورنۍ يا قبيله د خپلو رمو او ګلــو او ورشــو او څــر ســيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کــوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حــاکم او د قاضــی پــه حيثيــت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونــدانو کومــه خاصــه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خــاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښــې دســتاره شناســي معلومــات د زراعت او مالدارۍ په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامــه ټــوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پــه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنۍ مدرسه کښې د خپلې زمــانې راټــول شــوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهېږئ چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کیږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او تړلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډېرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د تورېدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوایي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کیږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه او نظر انداز يې وسيع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ايرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورايه بر ښښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منـــي او يــا يـوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانـدې د ارتبــاط پول نه ايښودل کېږي، لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه څــومره چه د هغه او د ده په ذهنيت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وينــا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ويلي، د علم فرامين چليږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظرياتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعيت څني شړل کيــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظريــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قيده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــاليلي غوندې سړی هم پيدا شي، د قاضي مخې ته يې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحيت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظرياتو پر حقاينت او غير حقانيت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقليد افيونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پيدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خيالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به يې د عوامو ټيټې سطحې ته کتل. دا کتل به زيــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پېروۍ او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلسم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحله کښې علمي انجمنونه او جمعیتونه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلي او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلي مسئلې او سوالات حل کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبره داده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر تصور او نارسائي ته ملتفت کیږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انسان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځاى پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينــې او اخــلاص او د ممکــن د تســخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښــې د تجربــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبــات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتى د ذرې ګېډه ســپړل کيــږي او د هغــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازۍ د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزېږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايــې تــه د احتــرام پــه سترګه کتل کېږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علــم پــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بــل مشــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښــې هــم جګــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشيني ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيرېږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کــوي، ډېــر علــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوى په منځ کښــې ســرحدي پېښــې او واقعات پيدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوى او کــار کېــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوه بله خبره د يادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعيين ممکن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم ليدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او يا کټ مټ د هغې زمانې يادګار او ميراث حسابيږي او داسې علايم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دويمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آينده او د علم اسلوب د دريمې دورې په پاليسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتيت په ساحه کښې حسابي او يا رياضي کېږي، علم د هرڅه دپاره يوه سلسله اوزان او مقادير طبقه بندي او مقياسات ټاکي او اوس اوس يې د هرڅه نه زيات ذرې ته د امېد سترګې نيولي دي، خدای دې کاندې چه دا د دوهمې دورې باقيات يعنې د اقتدار خاوندان او يا د امپرياليزم شوقيان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړي او علماء پرېږدي چه د بشر د خير او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضيح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان يې راځينې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نيت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظريه بده و منل شوه، حق ويل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زيان او تاوانه ساتي. پښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلی امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې يې تراوسه پخپل پښتني لټريچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه پښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه مانې جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشريح او تفسير و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وويل، ما ونه ويلی شول، مګر بيا هم څه لږ ډېر د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زماني او راتلونكي نسل ته پر پږدو، خو كه ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې كولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضيح وكړم.

زما په مضمون كښې كوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو كښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه كېداى شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو څرنګوالی.

(3) قبيلوي تشكيلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بيا وڅېړو چه زما مطلب ښه څرګند شي.

(۱) د تكامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسيط بحث دى، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دى، دا قانون ډېر ثابت او مستحكم دى، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن يې د مكتب واړه هلكان هم پېژني، ماته ضرور نه ښكارېده چه په هغې مطــول بحث وكړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونكو ته وړاندې كړم.

زمونږ د پېشوايانو توصيه ده چه ستاسو زامن پيدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوى د سبا دپاره تربيه كړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ايجاباتو كښې فرق شته، د حادث او د متغير كليې ته تا هم اشاره كړې وه او په دې كښې دې راسره اتفاق ښكاره كړى دى، نو نه پوهېږم چه اختلاف په كــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زمانې پردې خیرې کړې، د زمکــې ګېــډه وســپړئ او د دې (حفریاتو) له کړکۍ نه زړې دنیا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مــو پــه ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک یــوه جامعه او یو مدنیت او یو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملــک ســکندر لانــدې یوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروایي وکړه او یوناني مــدنیت ډېــر نوي خیزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني یې ترې وایستل، د یونــان او د باختر د مدنیتو د اختلاط نه یو نوی مولود او بله جامعه پیــدا شــوه، مګــر اوس هغه هم نشته، بودیزم په دې ملک کښې تلی شخی کړی او پر زړو، رنګونو یې بل رنګ وخیژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو یې بل رنګ واړاوه، دا خدایي او اســماني رنګ زمونږ ښه یې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کــړه. و مــن احســن مــن الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصــري او نــوی و، د راتلــونکې زمــانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د پوالونو ته راورســېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سیاســي ســلطې پــه مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفریت یې څو قدمــه په شا کړ،مګر د تهذیبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښایي ونه نیول شوه (ذالک تقدیر العزیز العلیم)، مګر دا ټول تغیرونه او تبدیلونه د عوارضو په شان په یوه جسم یا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هډو یادښت نــه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه بــه وي او د دوی د کلچــر د ښــو خیزونــو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار خیــز موجــود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قېمتي او ښه فایــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیــانو علــم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او ســیا یت کښــې مــو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېــره حــده خپلــه وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیســوي مبلغینــو هلــې ځلــې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامی سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولــو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزګار او د قوم په کردار او ګفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنګ د یوه بې علمه ســره ډېر توپیر لري، مړښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېز او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نــه حتــی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شګو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټــول دودونــه بــد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنــات شــته، ډېــر اوهــام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولۍ په خواوشا کښې تعقیب کړم).

مونږ په دې څيزونوکښې ډېر څيزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسين کړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانيولې تر تا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنګ معلوموو او د دې معلومولو دپاره به کوم معيار او محک ته متوصل کيږو؟ زه فکر کوم چه مونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهي مصطلحاتو نه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه يو کار به يا واجب او يا حرام او يا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غير ضروري.

د اول قسم د وجايبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاسو ټينګ ونيسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحول قانون هغه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه يو، ځکه مسئووليت د اختيار په مقابل کښې راځي.

---

2 په دې تقسيم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت يوه سلسله او حرام مکروه، تحريمی او مفسدات بله کړی ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه یې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنات راغونډول د عنعناتو انسایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای یې هم دا دی څوک به یو عنوان په یو باب کښې او څوک به یې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه به یې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمل بې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی ته دا اوس مختصر اشاره مناسب ګنم او هغه د تشریع او تقنین خوا ده، یعنې تر کومه حده چه زمونږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانه روایاتو فولکلور او فوک سانګ قیمت لري ، دا ادب او روایات د ستایلو او ساتل خو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو سره د مقابلې کولو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دیوان سره د هغې مقایسه پر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نويس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عميقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سړی هرو مرو خپلو قوانينو او مقرراتو بانـدې ټينګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې ديني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نيول کېـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبيق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه واياست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ يعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدی او دښمنی رفعه دفعه شـريعت او قـانون تـه پر ېـږدئ (اذا تنازعتم فی شيئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څيزونـه يوازې د دود او دستور د حيات د طرز او طريقې ماهيت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او يا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی ووايي، د هغې مثل اعلی شـته، خو موږ هغه ته نه يو رسېدلی.

(۳) قبيله او عشيره:

انسان اجتماعي حيوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حيـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فرديت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجايش نه شته، زيد زيد او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فاميل کورنی ده که قبيله ده؟ که ملت دی؟ کورنی خو نـه ده، ځکـه کورنی د فرد او اجتماع په منځ کښې يوه بلـه طبيعـي او قـدرتي کـړی ده او اجتماع سياسي او مدني ټولنه ده، قبيله او په ملت کښې هرې يـوې تـه چـه خپله اجتماع وايي، اختيار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قېمتونو يا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبيلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبيلو خپل ځـاى ملتونـو تـه پرېښي او يوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبيلو د کشش او د جذب مرکـز او وطن د هغې مقناطيسي ساحه ده. زه وايم دا ټـول قبايـل او عشـاير دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک يې په بل زي او خپـل تجزيه کوي، نو يې ورسره نه زمانه مني او نه يې پښـتون منلـو تـه تيـار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه يو د بل ځنې نه پردی کېږي، پښتانه نور پـه دې نومونو يو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د يوسـف زي او ترکاڼي په نامه بېل نه ساتل کيږي، دوی هم د يو ملي مشترک مرکز په هڅه کښې دي، دا ټول ذرات يو مرکز ته تمايل ښکاره کوي او يو ملـي او اجتمـاعي لوی جسم او موجوديت جوړوي، دوی له دې تجزيې او تفرقې نه ډېر ضـررونه ليدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پيغور يـې ورکـړی دی. د ميـرويس ميراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقيده د کورنيو اختلافاتو منبع هم دا قبيلوي تعصبات و چه د افغـان د تجزيې او د انحطاط علل يې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمـن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په ګمان کـه د اميـر دوست محمد خان برکت او د امير عبدالرحمن خان قوت نه وی، مـونږ تـه بـه ميرويس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ تــه راورغوزولــه، مــنم چــه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که پــه انســان کښــې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، کــه ســنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا نــاطق دی، مگــر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شــعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کــم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، گستاخ او سپین سترگی زوی دی، عقل پس رفته او احســاس نــازولی دی، نــو راځــه دا نازولی او سپین سترگی او گستاخ اولاد لږ ورته او هغه بل ته هم په غېږ کښــې ځای ورکړه، گوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه پــه دوی پــورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچي په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې گډون کړی او کوي یې، مگر تــر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښــې دي پــاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میگویم

تو خواه از سخنم پند گیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تـرڅ کښـې یې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلـت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو سـړی کومـه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه یـې وغوښـتل چـه ده تـه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق یـې داشـان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وایي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته یې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاګرد: نو زه خو اديب يم او ادبي کلام وايم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

ګرانو لوستونکو! ګوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مګر مه خاندئ او هغه يوناني خوارکی مه غندئ، زما په ګمان هغه يو لوی حقيقت ته اشاره کړې ده او هغه حقيقت دادی چه واقعاً هر سړی اديب او هر سړی شاعر دی، څوک بې له دې چه ګرامر ولولي، خپلې خبرې د ګرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووايي، د سليم عقل په برکت هوښيار او مستدل ګرځي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلسفه لوستې وي، د ښکلا او ښايست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ يا ډېر د ښکلا او ښايست دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مينځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه څوک وايي (ژبه) او هغه څه چه څوک خوښوي (ښايست)، د ګرامر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونډوي او د انساني ميل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بيا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د يوې نظريې په نامه په ډېرو نخرو خرڅوي او يا په هغه د يو مستقل علم عنوان ږدي او هغې ته فلانۍ پوهه او (بستاني لوژي) وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مین او د ښایست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا ترړی او د ښایست وږی دی، هر څوک د دنیا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلــه عالي مبادیو ته مخ اړوي او د کایناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهــې. دا مشاغل او دا ناوزګارتیاوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مبادیو نه، لکه اخلاق او جمــال حقیقــت او غایــه همېشــه غافــل وساتي، هر سړی د ریالیزم د وچو او کلکو حقایقو نــه ایــډیالیزم د تصــوري او خیالي دنیا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نېغ نېغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بیا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سینه کښــې ورتــه پورتــه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی یوه فلسفه لري، هر سړی شــاعر دی او یوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنــدوي) د تصــوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضــیې د ثبــوت دپاره تاسو ته خپل دلایل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنیا ته راغلي دي، یعنې د انسان د کلچر په ابتدایي مراحلــو کښــې هغه وخت چه عالم او فیلسوف لا نه و پیدا، شاعر موجــود و، د ده وینــا او د ده شعر د ده نظریاتو او د ده خیالاتو، د انساني جامعې په تکوین او تکمیل کښــې لویه برخه درلوده، دوی د ټولنې روایات راغونــډول، دوی د انســاني جمــاعتو اساطیر (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظــم کــول، دوی د خپلــې زمــانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل په خپلو اشــعارو کښې ذخیره کول او هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې بل جمعیت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظیفه په غــاړه اخســتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبې لـه بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لـويې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ تـه ضـرورت لاره، دوی ورتـه حماسـي سندرې ويلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زيات زلمي مـرګ تـه ورکـړي او زيات خلک يې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصـنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښـې سـر ښکته کړي او د فکر او طمانيت دنيا يې لټولې ده، بيـا هـم دوی د هغـه سـره کومک کړی او د روح د طمانيت او د عالم د حقيقت فلسفه يې ورته پـه شـعر کښې ويلې ده، يوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښـې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بيت الحرام په کتابخانه کښې يوازې (سبعه معلقات) ايښود شوی و او عربو د هـر کتابـه مخکښـې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاريخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد پـه حيث هم د هر انسان په سوانح حيات کښې يو دوه درې بيته يا لنډۍ يادول يا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پـوهې د يادونو نه لمړی دی، د برګو کودنو او ښايسته تيرو او مريو، شنو زرغونـو ښکـو رواج د اطفالو په مينځ کښې د سرو او سپينو د سکو د رواج نه لمـړی شـروع کيږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وايي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوئ چه هم دا د جمال دوستۍ تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړووو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغۍ همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل ووینې او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخیله کښې پراته وو او نه یې خولې ته راتله او نه یې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بیــا مــومي او د ده پــه مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه ســمبولونه پیدا کړي او یا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبیرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره پــه زړه پــورې مجســم مثالونــه ووینـــي، ګواکې دی د شاعر په آئینه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د لیدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئینې له مخې جوړ کړي او خپلـــې آرزوګـــانې پالش او اړایش کړي. دی د دې آئینې په برکت د عقل سترګې تورې او د خیال شونډې سرې کړي او د خپــل شخصــیت لــه مخــه نــاوړه داغونــه ووینځـــي، هوښیارانو ویلي چه د زرو قدر په زرګر وي او ربښتیا یې هم ویلي، نــو کــه پــه انسان کښې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده بــه هیڅکلــه د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مینان یو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه وېناوې، لکه: د ســرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پیدا کوي.

وګورئ! ځوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغیب یې بــولئ، پــه چــا کښې چه: تاسې خپل ځان وینئ او بیا هغه ته رحمان وایئ، د کومې آئینې لــه برکته چه تاسو ځان سینګاروئ او د مهذب انسان حیثیت اختیاروئ، د چا لــه خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، ځوک چه تاسو د دنیا د دې زوږ له کړاوه د یو عالي مبدا قلارې قلارۍ تــه بیــایي، کــوم ســړی چــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تـه رسـوي، انصـاف وکـړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کـال پـه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده ديوان په هر کاله کښـې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتـه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالى عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اورېدلای یا ویلای دی؟ یقیناً به ځینو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان سره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کوم، جدي ګړېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تر عنوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښاغلي لایق لیکلی دی او د عامیانه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داسې اشعارو څه نمونې یې هم اخستې دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښه شهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصـــر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوړ ونیسئ یارانو دی عجب شیرین ګفتار — شروع مې کړ غزل
وینا زما خوږه ده وایم تاسې ته اشعار — سوری مې سو کوګل
ما رتبې نیولي کشپ چای ورجو شولې چونګښې په مستی کښې خپلې سترګې تورولې
ولاړه چرمښکی وه افسانې به یې ویلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه یې سماوار
الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنیا ناڅاپه تر سترګو ســترګو شــوه. مـا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به یې خوښ کړي او څومره دانګونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنیا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او ګربــه غونــدې کتاب لیکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه یــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه لیدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جریدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شایع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ ګوندې په خپلو صغیرانو رحــم نــه راځي او مینه ورسره نه لرو؟ رشتیا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغیران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د ګمنامۍ او مقیدۍ پــه زاویــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر یاد لاندې نه وي راغلي. د دنیا د تاریخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپینې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابینانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاریخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بیا خلک د تاریخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووینــي. خبــره اوږديږي، لوی به پر پړدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظیمې کارخــانې لګیــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې یو خوا لوی او عظــیم ټانکونه د یو پیکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لویان پرې دنیا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنیانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر موږ په خپلو صغیرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو موږ بې بهرې یو او کله موږ خپل نور ضــروریات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنیا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وایــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضایع کوي، مګر نه! شعر خو یوازې جدیت نه دی، شعر خو یوازې لــویې لــویې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئینه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خیال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنیا د لویو او وړو پېښو بیان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خیال او د تصور په دنیا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفولیــت د یــادګیرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ یو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمــر شــریف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وایم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفولیت او بیا د ځوانۍ او بیا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه پــه لوبــو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په ســازولو تېر ېــږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او یا تر لسو کــالو زیــات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عایله تشکیل کــړي او د اطفــالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تیر ېږي او د هغوی روزنه او تربیه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تــر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نــو دا د شــعر دنیــا څرنګ یوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو یا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتــوب د خاطراتو هیڅ انعکاس پکښې نه لیدل کېږی. زه نه وایم جمال دوستي ګونــدې د شعر کار نه دی او یا بېځایه خبرې دي. زما په عقیده خو شعر پیــدا شــوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بیکار پېتی پر ده اچــوي. خــو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفولیت په دنیــا کښــې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لویه نه تمامېدونکې د مضمون ذخیره موجوده ده، نو دا زمــونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخیرې څخه اســتفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخيلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تـه، سـور شـين او برګ کاڼي کالي ته د اشتياق په سترګه ګوري او هغې ته احتيـا ج لـري او لـه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خـولې ډېر مقفی (مګر بيمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونـدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نيا او د مور خولې ته چه په قصـه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتياق ګوري. نو رشتيا مونږ او تاسې هغه وخـت چه شعر ليکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آيا کله مو هم د دوی دپاره څه ليکلي دي؟ هو! ما ليکلي دي، په تمام عمر کښـې دوه پارچې چه يو يې نثر او بل يې د بلبلو د زيارت په نامه باندې نظم دی، چه هغـه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملګرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک

ګرانه رشتین صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، یو شعر مې دلته ویلی و، در وامــې ســتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شایع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علایــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه یې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سید شمس الدین مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د دریاب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ویل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ویل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حیران پاتې

سترګې د حیرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وویل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونیو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وویل

سور افق ته ګوره سور نیران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگه يې له غېږې نه سپوږمۍ شوه ويل دا درياب

لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرچا درياب

عقل راته وويل ژور دی لکه ما غوندې

روڼ لکه ښيښه او منور دی لکه ما غوندې

عشق وويل نه! توره تياره ده او خطر لري

دا درياب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې

پاتې شوم حيران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ

حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتيا ترمنځ

لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته

د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښيارانو ته

پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ

دا مشکل مې وړاندې کړلو ډلې د قاضيانو ته

زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې

هيڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښيارانو کښې

يو ويل عسکر يمه، تور زن يمه، مارشال يمه

ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال يمه

دا اوبه سرې کړې ما په وينو باندې څو کرت

ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال يمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنيا او استعمار د دې جهان لره

حکم په درياب باندې په کار دی حکمران لره

بل ويل تاجر يم، کړي ما ډېر سفرونه دي

ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي

شته غواړې که مال غواړې، فايده غواړې ورګډ شه ته

دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي

ته سينه درياب کړه که څه سود سودا کول غواړې

ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې

خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وينا ده دا

زړه ته لرې لاره او د غوږ سره آشنا ده دا

وويل شاعر درياب جمال دی هم جلال پکښې

جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا

کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان

کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېونې په شان

کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پيغام وايي

خپل پاسته نسيم کښې د جانان د خولې سلام وايي

شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې

مستو ته خبرې صراحي يا خو د جام وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبږې کښې لغړې جونې نیسي چه لمبا کوي

دی ورسره خاندي نازنینې چه خندا کوي

کله شي په قهر بېړۍ ډوبه د انسان کاندې

کار کښې خپل حیران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې

ډکه وي بېړۍ او زړونه ډک وي په آرزو باندې

دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې

لویه کشتۍ وغورځوي یو خوا ته او بل خواته

ماتې تختې یوسي تشې تورې د ساحل خواته

دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حیران ومه

ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه

نورې سودا کمې وې چه دا سودا پیدا شوله

هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه

راغی ماهیگیر ویل کم بخته غم د ځان وخوره

پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مایان وخوره

د بحر رب النوع.۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدۍ ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ايښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصياتو نه الهام اخيستى شوى وي، مثلا څوک يې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ويلى. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلى او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مګر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وايي د اتوم عصر دى، داسې کار نه دى په کار (سل په لالي پورې دا يوه يــې د بنګړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووايم او يــا پرې (د ماديت صدۍ) نوم کښېږدم.

ماديت او کار همېشه او هر کله په دنيا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دى، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوى او ډېر کار کېــږي او ماديت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلى، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وى رسېدلى، د پراګماتيزم فلسفه او حسي تجربوي سيانس چــې په دې زمانه کې ګرم بازار لري، مخ کې يې نه درلود، نو که پــه دې دلايلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ايښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دى چه څه ډېرې او خوشحالتيا دې پرې وشــي او يــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستیا جوړه شي او د نامه د ایښودو جایزه او افتخار دې هم زما په نصیب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصیات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتایج چې په اجتماعي ژوندون کې او یا د انسان په خلق او رویه کې پیدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زیات شوی؟ او مادیت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدایي انسان احتیاجات لـږ او ضروریات یې محدود وو، نو د هغو لږو احتیاجاتو او محدودو ضروریاتو دپاره په هم هغه پیمانه کار کېده، نن د انسان احتیاجات ډېر شوي او د مدنیت د پرمختګ سره نوي ضروریات منځ ته راغلي دي، چې یو مدني انسان هغه ته ځان دومره محتاج ګڼي، چه یو ابتدایي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، ځکه هغه ساده انسان، هغه د طبیعت او مبادیو ته نژدې مخلوق چې به د ورځې یو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورسره دومره زیاته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به یې هم تر ډېرو ساعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهوه، سګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لویه نیمګړتیا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدایي او نارسا وسایلو خپل احتیاجات پوره کول، خو اوس دا لوی او دېو پیکره ماشینونه چې د کیسو نکلو د دېوانو پېریانو نه هم زیات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتیاجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هل من مزید» چیغې وزي، نو د کار زیاتېدل او په بیړه کار کول، انسان ته د لتې او کلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زیات کارونه او دا دومره ډېر احتیاجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پایه فنون او معلومات له انسان نه هــم ورو ورو ماشــین جــوړوي، ځکــه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفایت نه کــوي او پــه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعمیمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پیدا کوي او طبعاً یوه انساني اوسنۍ اجتمــاع د یــو ماشین سره زیات شباهت لري او د (الناس علی دین ملــوکهم) پــه مصــداق د ماشین حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشین ســره د دغــو خوارقــو چې یې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشیني جامعه کې دې هم باید روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محیط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات څوګ څــوګ یې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلــو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته څوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم یو د دوی نه راپیدا شي، نو د ملامت او توبیخ اوازونــه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، څوک به وایي، مونږ فلانی احتیاج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګیا یې، بــل بــه وایــي مــونږ فلانــۍ نیمګړتیا او بستانی ضرورت لرو، چې باید هغه ترسره کړو او تاسو پــه خوشــو خبرو او چرتونو وقت ضایع کوئ، ومو ویل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابــو په اشرفیو په بازار کې ډوډۍ نه اخیستل کېږي، نو شاعر ګني په فنــا محکــوم دی؟ او له دې دنیا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لېونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه څیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته یو سړی لګیا دی پښتو زده کـوي، مګـر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو یادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وایي: زه پښتون یم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، باید زه یې یاده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپلـه غایـه ده، هو! د دې ملي ژبې په یادولو څه آثار او نتایج مرتبېږي، مګـر دا سـړی (هغـه آثارو ته ملتفت یا غیر ملتفت) محض په خپله د ژبې د یادولو او یا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای پـه خپلـو منطقـي تحلیلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسیلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غایه ده که وسیله؟ دا په خاطر کې ساتئ چـې پـه یـوه معین ځیز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخیص غور او دقت غواړي او لکـه نفسي کیفیات چې کله سره څو ځیزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې ببلول او یا لمړنی اغېزه معلومول یې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شـعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي دي، چـې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، نو فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کـړي دي او که یوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې یې غړولي، نـو یـې انسـان د عیاشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي یې ډېرې سترګې په ژړا سرې کړې دي او کمېډي یې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو پـه دې مـواردو کې خو شعر د وسیلې په ځېر څرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غایاتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خیر داسې لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځیر شو او د ده سـلوک او رویـه د ژورې مطـالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونـه راوړو، بيـا حکـم کـول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوسـتن او پوشـاک او يـوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېـډه مـړه شـوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګـاره وزګـار شـو او پـه خپلـه کوډلـه کـې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، منګر دلته يو سـوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفـع کېـږي، نـو د دومـره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتی هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولـو تـه څـه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونـه، بخملـي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څـه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپـاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصـيت لـري او تنـده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصـېږئ، منګـر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لـري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په ريښم کې شته چې په شـړۍ کـې نشـته؟ دا چـې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د سـکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيـات محفـوظ سـاتي؟ د افريقـا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېرېږي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نــه ورانېږي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړي رامړي او صيقل کوي يې؟ مرمر او رخــام او دا د غره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپير نه لري، نــو څــه دليل موجود دی چې دا ګټې په دومره لوړ قېمت رانيسي او په خپله بنګله کې يې لګوي؟ دا رنګ او روغن چې تاسې خپل کاله ته لــه بهــر او لــه دننــه خــوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نيسي، دا نو عمارت ټينګوي؟ د دې پــه معنــی خو هيڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معمــا خــو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انســان غــواړي، ښــکلا او جمال پيدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروريانو په تــرڅ کــې خپــل ذوق هــم تسکين کاندي، نو ښکلا يوه معما ده او د هغې تعبير او تعريف او حدود ټاکل د يوې معما نه زيات فکر او دقت غواړي، وګورئ په دې څيزونو کې چې ښــکاره په ډاګ پراته د ژوندان د دوام وسايل او د انسان ذوق او د بديع حــس دومــره اغېزه کړې چې دغه حياتي وسايل يې هم تسخير کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسيلې سره ســم جمــال د يوې غايې په څېر څرګندېږي: نو د شعر او د موزيک او د رســامی دنيــا خــو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو څوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لــري، ځکــه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلــو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېــزه په يو نو کې هم در وښيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وويل چې شعر د حيات په مختلفو صحنو کې استخدام شوی او خپل رول يې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هر چا غوږ ايښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ويلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او يا دې خپله اصلي وظيفه پرېږدي، موسيقي باندې نن پرون ډاکټران د مريضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نه لري هغه ته دارو درمل او يا د علاج وسيله ووايي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د ماديت قرن مو ورته ووايه، اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دي، د دې معابدو زايرين ډېر دي، د سينما او تياتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه ليدل کېږي، هغه امريکا چې د اتوم بم يې جوړ کړی او هيروشيما يې پرې ورانه کړې ده، د بيټنګ بيوټي فلم هم جوړوي او د زړونو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشياوو او انواعو په مطالعه بوخت دي، هلته هاليوډ کې هم څه فعاليت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خيابانونو کې څه مجسمې ليدلې کېږي چې نه د کوم قهرمان يادګار او نه د کوم معبود (باطل) بت دی، هغه محض د جمال او د ښکلا نمايندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ويل شاعر به اوس هم شعر وايي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د يو متمدن انسان او د يو صحرايي او بدوي بنيادم سره يو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهــذب وي، واړه ماشــومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لري او هغه په کوچنيتوب کــې غــړوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کې شته، ظاهراً څه معنی نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن کــې يــوازې پــه قافيه او وزن باندې هم قناعت کوي، ليکن لويان او مشران بيا له شعر نــه نــور څه هم غواړي، نو تر کومه وخته چې په انسان کې دا ذوق او حس موجــود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايــي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولای او د کار خلک ده تــه وزګــار نــه شــي ويلای.

هغه کسان چې شعر محض د شعر په حيث نــه خوښــوي او وايــي، دا دې پــه اجتماعي خدماتو کې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره کې دې تــرې کار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښــوي نه او غواړي د شاعر په مرئ ګوتې کښيږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغږيږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دی او دی د دنيــا او د محيط سره هيڅ کار نه لري، نه! شاعر د خپل محــيط موجــود دی، هغــه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کيږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څير راته وينا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاســو تــه د رياضــي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علـم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهــان وايــي، د قــومي اصــلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يــوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چــا چــې د شعر په غرض وايه، هغه به د مرۍ څخه نه نيسئ، کار به هــم کــوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کــړو او يوه شپه او ورځ،لکه څرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبــه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځــان ســره څــه فکرونــه وهــو او بعضــې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نــه تنفــر او د بــل پــه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر يږي، مــونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصــرونه آبــادوو او ورانــوو، ډېــرې مېلــې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پرې نه خبر يږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کېــږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پــه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هــم زياتــه ده، پــه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اســتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناســت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تــه تــورتم او تاریــک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او ترږمۍ مشوش کاندي، که شعر ستاسې پــه شونډو کې یو د تبسم بربښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نــه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د ناامېدۍ پــه دریــاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاســو د عناد او بدبینۍ په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپــاره لــه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یــې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنــده حیوانات سرې ته پناه نه ورکوي، که تاسو یــوه ګــړۍ د شــعر او موزیــک پــه څانګونو د څمکو له کرې اوچت شئ او د وربځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شــي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتــه کېــږي چــې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغــوی د پــاره د ذوق د تامینولــه او د هنر د قدرانۍ فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېده مړه او تن پــټ کــړو، دلتــه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موســیقۍ وجــود د کــوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نــه شــوی دی، اقوامــو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیــاتي ضــروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولــی وي، د بشــر د پیدایښــت ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره ځنګ په ځنګ او د حیات په هره صحنه او ساحه کې ذوق او هنر یو ځای روان دی او د تکامل او پیشرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګي کوي. هو! په یوه جامعه کې باید تمام مدني مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که یوه خوا مهمله پر ښودل شوه او بله خوا ډېره ترقي وکړي، یو راز عدم توازن ترې پیدا کېږي چې هغه د یوه جمعیت د پاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار یم او د افراط مخالفت کوم او افراط د یوې ردې ملکې په حیث پېژنم، خو تاسې هم د تفریط خوا مه نیسئ او راځئ د شاعر او هنر پېشه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ویښو زلمیانو په خواوشا کې مضامین غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حیران یم دې کــې څــه برخــه واخلم او کوم مضمون ولیکم، د زلمیانو تعریف او خصوصیات، د زلمیانو وظائف، زلمیان او دین یا د زلمیانو دین، زلمیان او حکومت یا د زلمو حکومت؟ کــم یــو لمړی کړم او څه ولیکم؟ ګمان کوم لیکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به یې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پېښه شــوې چــې ګنــې ماتــه بــه مضمون نه وي پاتې، خو خیرا! د شاعر دا بیت مې زړه ور کوي چې وایي:

یک عمر میتوان سخن از زلف یار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وروره! زه به د زلمو حیثیت درته په یوه انساني جامعه کې در وښیم.

یوه جامعه د درې طبقو نه جوړه ده: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړه تېرې زمـانې پورې مربوط دي او ماضي ته ګوري او واړه راتلـونکی نسـل دی او مسـتقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او یوازې حـال دی چـې سرې هغه ته په موجودیت او فعلیت قایلېدای شي. ګویا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بله تشبیه به هم وکـړم: زاړه د (مفـاخرو او روایـاتو) حیثیت لري او واړه (امېد او آرزو) ده، او زلمي (فعل او عمل) دی. یو بله لا هـم واورئ: زاړه د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظه ده، واړه د پټـو اسـتعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پیکر قوي بازو او د کار او عمـل لاس او پښې دي.

ومو ویل زوړ، لکه پرون دی، اما د پرون ورځـې خـاطرات، پرونـۍ ویـاړنې او افتخارات له مغزو څخه نه وزي او د هغوی یادونه په سړي کې مناعت، د نفـس عزت او ملي غرور پیدا کوي، نو زلمي به سپین ږیرو تـه د عـزت پـه سـترګه ګوري. مونږ زړو ته د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې لـه فکـر او حـافظې هـېڅ پروګرام نه جوړېږي او هېڅ عمل سر نه نیسي، واړه مو د آینده آرزوګانو سـره تشبیه کړه او آینده خوږې آرزوګانې په سړي کې د عمل قوت او جـرأت پیـدا کوي او د خوش بینۍ قریحه په سړي کې زیاتوي، نو واړه د اجتماعي ژوندانه د سلسلې همغه حلقه ده، خو یو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بیني به ټول په خپلو مغزو کې یوځای کـوي او د ځـان نـه بـه یـو معجون مرکب جوړوي او دا د حیات څرخونه به ګرزوي. تېر مفـاخر او د سـبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید ســړی د حــال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېړېدلی وایي او یــوازې اوس ته په موجودیت قایلېږي او د وقت د اهمیت او د ضرورت په خــوا کــې نعــرې وهي او غلبلې کوي چې:

نگهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازیګر دی، د حیات تماشــا پــه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړۍ د اتصال وي، هغــه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت یا دغه دقیق او باریک (اوس) په فکــر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کــار نــه کــوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ویده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاریګر، فعال، چــالاک او ویښ وي، نو به هله یوه جامعه د حال څښتنه شي او خپل پخواني مفــاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او یو به د بل سره وګنــډي، کــه نــه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنیا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نیمګړتیاوې زیاتې دي، هر څوک چــې یوې نیمګړتیا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبیعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول یو کار دوی ته ښــیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې یې ویل: ښه کوئ بد مه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لویه نیمګړتیا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجودیت او د اوس د بهبود او د اصلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصیلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره ریاکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولوو چې مونږ پښتانه یو، مونږ د ښو سجایاوو او لوړو اخلاقو خاوندان یو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار میراث دی او... مونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقیده زمونږ اقتصادي نیمګړتیا دومره نه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوري دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زیات، لکه چې مونږ د سجایاوو او نېکو ملکاتو نه خلاص یو. د دنیا د تاریخ پاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې یو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجیې قوت موندلی، هغه په دنیا کې د خپل قوت او موجودیت سکه وهې، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حیاتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نیولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاریخ د اسلام نهضت د دې نظریې بهترین ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که یو مسلمان هرومرو لږو ډېر د اسلام د تاریخ سره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجایاوو په قوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښت په لوړه پایه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کې له پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هوا هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلتــه څــه و چــې نــه و؟ طــلا، جــواهر، تزئينات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخــانې، د يونان فلسفه، د هند تصوف، د ايران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، امــا هلته يو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پيدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نيمګړتيا دومره زياته او ډېره ده چې زه په دې څو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نيمګړتياوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقايسوي او تطبيقي جنبه يې در وښيم. دا يو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وايم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر پــه چا پسې نه ځي، د علم نه تربيت په حيات کې ډېر په کار ېږي او دمال نــه ښــه اخلاق او لوړه سجيه د انسان سره زيات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظيفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خيانت او دروغ، بدعهدي او بې وفايي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشــاء، خودنمــايي او تظــاهر او داسې نورو قبايحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقيقت کــې د تــاريکو مغــزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو يوازې د ګټــو ختــو نــه وي کلــه بنيادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نيسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کار ېږي چې په دنيا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قېمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلميان به دا دين ورکوي (حتی لا تکــون فتنــة)، زلميان بايد خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجيې نمونه کاندي، چې نور د دوی پيروي وکړي، که دی ويښ وي، که دوی فعــال وي، کــه دوی د اخلاقــو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظیفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کې به متردد نه شي، غیبي تاییدات به د دوی ملګرتیا وکړي.

دا د زلمو وظیفه ده، چې د ریا پردې څیري کړي چې سپینې سپینې ووایي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عیبونه دردونه ور وښیي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نیکه ورپاته و او یا هغه تعلیم چې اسلام ورکړی و، هغه یې له لاسه وتلی دی او د نورو مبادیو سره لا نه دي آشنا شوي، د ایثار معنی یې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان سره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبیلې په خواوشا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او ملیت په هغه معنی سره چې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظیفه ده چې پښتون ته د مرکزیت معنی ور وښیي او د لوی پښتون د تشکیل درس ورکړي او د ایثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن ایښودل پستي ده، یقیناً هغه سړی چې په حیوان یا په هغه انسان چې د دې په قدرت او اختیار کې وي، ظلم کوي، یقیناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته یو مسلم قانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خوري، اما د بې انتظامي او ریا او د بې عدالتۍ محیط د دې دواړو خواوو اهمیت له منځه وړي، هغه چې د بل په خوړو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوړو خبرو یې تېر باسي، نو دا د زلمو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ده چې د دې افراط او تفریط مخه ونیسي او په دماغو کې د هرڅــه نــه مخکې د ایمان قوت پیدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصــلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پیدا کېږي، موهوم پرستي یوه روې ملکه ده او ددې نــه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقــو پــه مبــارزه کــې کامیاب شو، نو تاسې څه ګمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغــان پــه څېــر دې جامعې ته یا د یو جایزې په توګه د اخلاقو د مکتب شاګردانو تــه وړانــدې نــه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعــه ولــوروي، منګر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمیر او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظیفه د داده چــې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت يادونه

الفت (خدای ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمړينې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښــې د هغــه مينه او احترام هماغسې ځای لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې پــه انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړی ؤ.

دغه شاعر او وينا کوونکی چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېــرکم ګويه او خاموش سړی ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بــل خبرو ته غوږ ايښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کــولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنــز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل پــه دينــي علومــو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړی ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پيدا شوه او دا قريحه يې را ژونــدۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سيلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر وليکه د چاپ دمخه به يې ماته ولوستو او زما نظر بــه يــې پکښې غوښته او ما به غير د تحسين او آفرين نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زياته برخه يې سياسي او اجتماعي انتقادونه دي چې پــه محــيط کښــې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېــره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه يې د بې وزلو، مســکينانو اويتيمــانو ســره همــدردي او پــه شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښــې دومــره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دريمه برخه يې د ريا کاره زاهدانو او ملايانوغندنه ده او پر هغوی هــم پــه ډېره بې پروايي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه يې حمد، نعمت او ديني او مذهبي احساسات دي چې ځــای په ځای څرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې يې زيات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه يې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېــره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښــې يــې غټــه معنــی پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نــه لرله اوهم دخپلې ګټې وټې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناســته اوولاړه او اشــنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقــل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نــو شــاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخيل او جذبات خوا ته‌ولنيز قيود نه مني او تر هېڅ امر او قاعدې لادې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زيات انقلابي ګڼم. شاعر داجتماعي قيودو او ادابو پر خلاف ګرېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بيانوي. شاعر د رياکارۍ پردې او درياکارانو ګرېوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله يې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصيدې وايي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښايسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبيهات او استعارات د ژبې ذخيره زياتوي. شاعر د تخيل پر بنا د فيلسوف سره شباهت لري، ځکه فيلسوف هم د تخيل په زور د کايناتو پردې شلوي او حقايق راښکاره کوي او شاعر هم د تخيل په قوت د تحت الشعور پردې څيري او دانسان روحي حقايق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سينا او حکيم عمر خيام عم شاعران او هم فيلسوفان وو او په مغرب کې ګويټي او نيچيي هم شاعران او هم فيلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس يې هم په دنيا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتيا سره د عواطفو بيانګر وي او د بل احساسات بيان کړي، ښه شعر او ويونکی يې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت وليده او زه يې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم يې په خپله تخيلي ميخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزيا د ميرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خيال په اسمان کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ويلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پيدا کړی او د شاعرانو په محفل کې يې ښه درنه کرسۍ نيولې ده.

دريیم څپرکی

د سیدشمس الدين مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سيد شمس الدين مجروح په ادبي مقالو باندې يوڅه ليکل هغه هم د نوموړي د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) يو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کربښې سرې ته قوت وربښي چې په يادو دواړو اړخونو د پام وړ څه وليکي نو همدغې موخې ته د رسيدو لپاره لازمه بولم چې لـومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښيګڼو اوبد ګڼو) او بيا ورپسې يې پــه ليکنـــۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پـورې پــه بــېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پیدا کېدو يې پوره زيار او وخت ته اړتيـا درلوده، چې له نیکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله يوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو يې د خپلې پوهې تر کچې رڼاواچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړینو موضوعاتو بحث شوی چې هره يوه يې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښــیارۍ، بیــدارۍ، پوهــاوي او زده کــړې ښــه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پيل موضوع په علمي توګه رانغـاړي، پــه ځینو کې مثالونه راوړل کيږي چې د موضوع په وضاحت کې ډېره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرليک غوره شوی چې لوستونکی هڅــوي موضوع تر پايه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته يادو شويو ټولو ښيګڼو ترڅنګ چــې لــري يــې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې ليدل کيږي يوه دا چې ټاکلې هرې موضوع تــه ليکــوال اوږده مقدمــه ورکــړې او اوس مهــال د ليکنــو پــه څېــر يــې راساً(مستقيماً) په موضوع پيل نه دی کړی او له يوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بيا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشريح تــه تــم شوی او هغه يې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې ليدل کيږي چې ليکوال د عربي ژبې تر ډېر اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربــي لغــات او کلمې کارول شوي چې يوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی يې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کيږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيب سره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلود نو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهال ښه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په سترګو وکتل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کوي او چې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند به پورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو سبک رامنځته کړي او د يوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، څرګند او معتبر سبک لپاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټینګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډېـر څه ولیکل شي خو ښه دې ولیکل شي چې له یوې خوا ژبه په هره برخـه کـې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چـې له رڼاڅخه یې نور لارویان خپله لار پیدا او مقصود منزل ته ورسیږي.

په لیکنه کې د د خپلو لغاتو او اصـطلاحاتو کـارول، اوډون او ښـکاره کـول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري بڼه داسې ښکلې کـوي، لکـه یـو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

لیکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقلید او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسیا لوری غوره کړي، بله دا چې کلـه زموږ د ژبې له لومړنۍ دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غـوره او بهتـره بڼـه ګټـه اخیستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي تـه له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څـه چـې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شـو او د سـلیم ذوق پـه لارښـودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آیا د پښتو نثر لیکلـو بشـپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته لیکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه یې لري! او پـه سلو کې سل کېدای هم نه شي او باید توقع یې هم ونه لـرو، ځکـه چـې هـر لیکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په یوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډه او ژر وخت کې یې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لــه ورايــه ښــکاري او د سبک اشتراک يې وران کړی. خو ددغه سبک تکميل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره يوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرليک لاندې ادبي مقاله کې د پښـــتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالــه د مجــروح د ډيرې خوښې وړ هم بلل شوې ارواښاد مجروح په دې مقاله کــې پنځــو مهمــو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ويلي چــې کــه دغه ياد خصوصيات پښتانه په شعوري توګه پــه عمــومي ډول پــه ځــانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاريخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او تېرې ناخوالې به بيا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

ليکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمــي او واقعي دلايلو ولاړې او په عملي کېدو يې هوساينه او پرمختګ رامنځته کيږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچــولې چــې اغېز يې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې يوه په بلې پسې را اخلي او وايي چې(۱) پښـــتانه دې پخوانی جمعيت وي که اوسنی (عصري)؟ (۲) مترقي وي که پــس مانــده؟ (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماړه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښکلې غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لورېږي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زېږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي موږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې برستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دربیم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبیلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پیوندي او شلیدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پیل او هر ګــوټ کې دې د یوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانیت په معنا ژوند وکــړي او لــه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږیو ټولنو څخه پــه خــوی، بــوی او دود دستور کې څرګند توپیر لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتــور د ژوندانــه پــه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثیر لري، د قوم د اقتصادي حالت ښــه کېــدل پــه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پــه ماشین او عصري تجهیزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوســني فقــر، خــوارۍ، بــې روزګارۍ او احتیاجۍ څخه نجات ومــومي لــه موجــودې ټکنــالوجۍ او غــوره اقتصادي او کرنیزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کــړي او خپل موجوده ژوند ته دې د یوه بډایه ملیت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غیور ټبر حــق او غوښــتنه ده چــې دا غوښــتنه او خاصه بیا په پښتنو کې تر نورو که زیاته نه وي نو کمه خو هــیڅ نــه ده او ددې پدیدې د ترلاسه کولو لپاره یې ډېره قرباني هم ورکــړې ده، خــو پښــتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر یاد چتر لانــدې د نــورو هرڅــه ومنــي او د هغوی قرباني دې شي، دوی باید تل داسې آزادي ولري چې ګټه یې څو برابــره له زیان څخه زیاته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قيودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځير په شان تـرې چـاپېر دي، نـو کــه پښــتون د دې قيوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به يې د وخت لــه دسيســو او نــادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډېر حياتي او اړين ده هغــه د دوی لپــاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسيله يې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړيو تــه ورسيږي، له دې ولس ښخه باصـلاحيته ټولنــه رامنځتــه شــي او د دې ولــس طبيعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پيدا کړي.

د يادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کيږي چې پښتانه دې د زده کــړې هوډ په خپل لوح ضمير کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچــه د تحول او بدلون خواته بيايي چې بيا تحول د چا تابع نــه شــي کېــدای نــو کــه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړينه ده چې له ياد جريان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول ســره ستاسو نوم او هويت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هويــت پــه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زياتيږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مــو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونيوه نو وپوهيږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تيارو ترڅنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بيابه په ډير لږ وخت کې نوم او هويت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپــاره بــه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کــې لیکــوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولــې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پیړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکــوال د تــاریخ پــه اړه خبــرې وکــړي لومړی د انسان په حافظه غړېدلی څکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپــاره هغــه اصل دی چې هر څه يې په ذخیره کې د تاریخ لیکلــو لپــاره موجــود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابــه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تــه منتقــل شــوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لــه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېــدلی چــې د زرګونــو کلونــو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر ېږدي او کــه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایــاتو بانــدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخــت چــې انســان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ په ترتيب او تکوين کې يو عامل د انسان هغه روحيه بلل شوې ده چې بايد ددوی د مشرانو او لاربښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفـظ کړي. دغه راز انسان د بدويت په مرحله کې جنګ و جګړو او توريالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زيات اهميت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلـو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخـار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

ليکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او ليکلي دي چې روح لړو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحيه ښه ښکاره او څرګنده ده نـو په همدې موخه په علومو کې پخوانيو افکارو ته محض د علـم او د تـاريخ پـه لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نويو نظرياتو ته هـر څـومره چې زيات وروستي وي، په زيات اهميت قايلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاريخ د سينو نه لوحو ته او د لوحـو نـه پوټکـو تـه او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبديل انتقال سره د تاريخ بڼه هم بدلېده، يعنې يوازې د تاريخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغيـر کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاريخ له خرافاتو څخه لـرې لـرې کېده او له افسانې څخه زيات حقيقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاريخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او يا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی يې تاوده واقعات، دويـم يـې سـاړه واقعـات او دريم يې غير مريي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنـګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ويلی شو. واقعات هم دغه سړه او تـوده خـوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کــې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرراتــو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصــيل ســره اوږدې خبــرې کــړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه تريايــه پورې ساتلې او د موضوع اوډون ته پوره پام شوی، خو په موضوع بانــدې پيــل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغــه مهــال بــه همدغه دول دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غږېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډېر اړين نه دي، چې د علم پــه ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزايــاوو څخــه ډېــر بــرخمن شــوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډېر دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيــا لــري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کــوونکی پــه خپلــه پــه ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کــې پــوخ شــوی وي. د علــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پـه څېـر تغیـر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لـه دې حـالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیـوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډیر په زړه پورې لیکلي چـې علـم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډیره وسـیع او د بـې سواده تن ډیره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که څوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګـدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چـې مجروح ارواښاد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تـر دې سـرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پـه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کـړې چـې ګونـدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکنۍ ليکنې چې پښتانه دې څرنګه پښـــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېـدل ډېـر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيـان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او درېيم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا ټبر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او درېيم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډېر زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينګار کړی چې پښتانه دې له خپــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خپلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توګه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنګه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او ګټور پرمختګ سره ملګري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکی ولري او ددغسې یوې ښې هیلې د لرلو له امله باید نــه راڅخه څوک خوابدي شي او نه هم زما لیکنه ناسمه تعبیر شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرلیک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نایابه مرغلې په څېر بللې او هغه یــې د پښــتنو هغه سرتاج یادکړی چې ددې ټبر او ژبې لپاره یې هغه ویاړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېری هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعری او شخصــیت بانــدې خبرنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاینې لپــاره د پــام وړ پانگه بولي او وایي چې دده نظریاتو او خیالاتو، د انساني جامعې په تکمیل کې لویه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روایات به یــې راغونــډول، په شعر کې به یې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل به یې په خپلو اشعارو کې زیرمــه کــول، هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخیســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښایسته کولو مسوولیت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختیاره ستاینه کوي چې بیا له دې ستاینې څخه توري د مریو په څېر په یوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپیل شي،آهنگ او موسقیت پیداکړي،چې په اورېدو ان انسان په یو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې موږ یې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لـه لمبــو څخـه ډکه سینه ده چې په دې روانو اوبو یې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وایي چې کله سړی د هغه د شعر دېوان ببرته کړي او اشعارو ته یې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهیږي چې هغه مرموز کیفیات چې د ده د سینې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه یې د الوتلو فضا پیدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسیره شوي حــالات او خیــالات لــومړی د نازېږېــدلي جنین په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بیایې د حیات په ساحه کې داخل، ورو ورو یې ودې کړي، بالا خره پیدا او بیا یې له قطرو دریاب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفیانه خیالات او د ټولنې بېلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د یوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه یــې خــولې تــه راتلل او نه یې پرې لاس لګېده، خو یو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بیــا دده شــاعرۍ د ټــولنې د وګړو لپاره د یوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښیارانو ویلي چې د زرو قدر په زرګر وي او رښتیا یې هم ویلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هیڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ویناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موږ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څوک ستاسې د زړه خبره کوي، چې له خبرو يې تاسې خوند اخلئ او د دنيا غمونه پرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنيا له انساني ژوند او مسووليت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لري چې په درنه سترګه ورته وګورو، ټول پښتانه يې بايد په ياد د اوس په څېر يادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سليک لاندې په دې مقاله کې مجروح په دې خبرې ډېره سخته نيوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او ليکوالو د ټولنې دغه مهم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له ياده ايستلی او د هغوی لپاره يې نه په نثر کې کيسې او نه يې په شعري قالب کې ورته څه ليکلي، ددې ژبې ليکوالو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بيخي هير کړي او د هيڅ په سترګه ورته کتل شوي او لا هم کتل کيږي، چې دا کار ډير ناهيله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړيتوب ورکول شوی او ورکول کيږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کيسې، داستانونه، شعرونه،او نور موړون کلامونه ليکل شوي، انځوريز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنګ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خوار بلل شوي چې لويانو يې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخه کې يې ددوی د اړتيا وړ څه نه دي ورته ليکلي او نه دغه موضوع ددې تېر د تاريخ په اوږدو جدي ګڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترګه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نيول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې ليکنې سرليک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه څه لويه ده چې موږ يې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ويل شوي دا چې موږ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي ليکلي په دې معنی دي چې موږ په خپلو ماشومانو بې رحمه يو او مينه نــه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه يو چې موږ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زموږ په قوم د شپو تورې وريځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل يې قوي متې او ټينګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شين او برګ کــانې اوکــالي تــه د مينې په سترګه ګوري، اړتيا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو بايد زموږ ليکــوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکيسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو يو بډايــه ادبي ماشومانه چاپيريال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پــه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی ليک، دا هغه ليک دی چې ارواښاد مجروح د مصر له پلازمېنې قــاهرې څخه د هېواد وتلي ليکوال او څېړونکي رښتين ته له يوه شعر سره رالېږلــی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې ليک او شعر د لېږلو موخه دا په ګوته کــړې چــې وښــيي تراوســه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړيکه مې د مخکې په څېــر ورسره ټينګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل يې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرليک لاندې مقاله کې لـومړی د دې اوســني عصر په اړه خبره شوې چې ځينو ورته د اتوم زمانې نوم ورکړی، ځينې يــې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ويلی، دا نومونه هر چا پــه خپــل ذوق ايښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او مادياتو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کيږي او دغه راز ماديات هم خپل اوج تــه رســيدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسيدلي، په داسې محيط کې چــې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حيات زوږ يې له هره ګوټه خېژي، د شــاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پيدا کېږي، هغه ته د غــزل سرايي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنــی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، يا دې د خط او خال پرځای پــه شعر کې د فابريکې، ماشين او برق ستاينه وکړي، نه! يوه بــه هــم نــه کــوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنيا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وايي.

شعر او ادب په دنيا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي يې، د حماســې پــه صورت کې يې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانــان يــې چــړو او تــورو تــه ورکړي، چې فلسفي رنګ يې اختيار کړی، فکري انقلابونه يې په عالم کې پيدا کړي، نو شعر، موزيک او د رسامۍ دنيــا خــو د جمــال او ذوق خپــل رنګينــه چاپيريال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپلــه ملکــه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او پــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت پـه ځـان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په یو نو کې هم در وښیم.

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کـې اسـتخدام شـوی او خپل رول یې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپر ېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یـا دې خپله اصلي وظیفه پر ېږدي.

شاعر د خپل محیط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متـأثر کېـږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وایي، کله به د یو روحي مربي په حیث زموږ تداوي کوي او کله به د یو واعظ په څېر راته وینا کوي، خـو تاسـو د شـعر نـه دا مـه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د ریاضـي فـارمولې در وښـیي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او یا دې د ساینس درسونه او د اقتصاد نظریې په نظم کې ننه باسي او یا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وایي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) بـه د تسکین او راحت ښه وسیله وي او په بنیادم کې به د استوګنې او مقابلې قـوه په دغه دنیا کې زیاته پیدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمـه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، یـوه مقدسـه وظیفـه یـې سـر ته رسولې ده.

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې تر دې سرلیک لاندې مقالـه کـې د ځوان نسل قوت، اهمیت، وړتیا او د ټولنې اړتیا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټـولنې هغـه پـوړ پـه ګوتـه شـوی چـې سـترېا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهيلي نــه پېژنــي، بلکــې پرمختــګ، نوښــت، کارکول، او ځان د ژوند لوړو پوړيو ته رسول غواړي.

پـه دې مقاله کې ځوان مسووليت لرونکی او ټـولنې تــه وده ورکــوونکی بلــل شوی او هغه ته د ويښ انسان خطاب شوی ځکه چــې د ټــولنې ســترګې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د څه کولو هيله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهميت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســووليت او مقام ښه په کې په ګوته شوی او هغه راتلوونکي ته متوجه شوی.

همدارنګه په دې مقاله کې ځوان کهول زغم ته رابلل شوی او ورتــه پــه ډاګــه ويل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي کارونه راواخلي او د هغوی کړه وړ دې د خپلې راتلونکې په موخه يوځلې له ځغلنــده نظره تېر کړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټکو يې ګټه واخيستل شي.

دغه يوه يادونه اړينه بولم چې پر دوه مقــالو (د کــل پاچــا الفــت يادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحليل کړي او لامل يې دا و چې د کتاب د چاپ په وروستيو مراحلو کې مې ترلاسه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانگې، پيغام، او پوره مفهوم ترڅنگ د هغــې ليکنــې ژبنی اړخ هم ډير مهم او د پام وړ دی.

ډيری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پــورې او د وخــت لــه غوښــتنې او د چاپيريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډير کمــزوری او نيمگړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاســه ورکــوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترڅنگ چې تر ډيره په امــلا ولاړه ده، انشــا(ليــک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره څخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارگان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې پــه دقــت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانــه، خــوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توگه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ لیکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې لیکوال په عربي ژبــه کــې د زیات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې یې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځینې ځایونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کیږي چې پوهېدل ورته یو څه ستونزمن وي.

زه لیکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو یو زده کړې تر ډېره پورې په دودیزه بڼه د کلي د جومات له امام او یاهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که یونیم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بیا دغه ډول لیکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو اروابناد مجروح هم یو له همدغې ډلــې لیکوالانــو څخه و چې هغه مهال یې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دینــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځینې داسې لغات او کلمات راوړم چې یا لږ او ډېر املایي نیمګړتیا لري او یا سخت عربي بڼه یې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به یې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډېر مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې یوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحدید، مظاهر، انسجام مغایرت، متغیر، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــین، تســهیلات، متشــابه، تفکرات، مقتضیات، تجدد، عشایرو، معاونت، ممیزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوایقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظیم، مبحث عنه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغیبات، اشیاء، بدایت، نهایت، متبدل، سیر، انقیاد، تتبع، افادیت، مقادیر، عفریت، اقتضاآت، تشریع، محجوب، طمانیت، شایع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املایي برخې ته یې سرې ځیر شي نو د مجروح په ټولو مقالو کې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي اوسنی بڼه (چې) ده.

همدارنګه په یادو مقالو کې لیکوال چې د کونړ (ختیځې) سیمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهاری لهجه کې کارول کیږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کیږي، پاته یې د (ه) په لرلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لرلو سره کارول کیږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لرلو سره کارول شوې پِه داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کیږي او بلکې لیکل کیږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه لیکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کیږي چې له پاره لیکل کیږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه لیکل شوی په داسې حال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه لیکل کیږي، یو شمېر نورې کلمې هم شته چې لیکنی بڼه یې له اوسنی بڼې سره یوڅه توپیر لري.

ددې ترڅنګ ځآکړولو، چې اوسنی شکل یې د ساه کښلو دی، په دې مقالو کې (زمونږ) یې په دې ډول لیکلی چې اوس (زموږ) په بڼه لیکل کیږي، دغه راز (ګرزو) داسې لیکل شوي چې په اوسنی بڼه کې یې د (ز) پرځای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کیږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، څکاک، برځېره) لیکل شوي چې اوسنۍ بڼه یې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، څښاک او برسیره) لیکل کیږي.

ددغو مقالو په ځینو برخو کې لیکوال هغه خپله سیمه ییزه کلیوالي لهجه هـم کارولې لکه قلارې قلارۍ، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شویو موضوعاتو تر خوا لیکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډیـر لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې یې د عربي ژبې تر اغېز وروسـته د دري ژبه اغېزه هم ډیره تر سترګو کیږي.

باید یادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نیوکې په بڼه نه دي یاد کړي،بلکـې پـه دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د لیکني او ژبني اړخ په اړه باید معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې څـوک غـواړي چـې د اروابښاد سیدشمس الدین مجروح د مقالو په ژبني اړخ څه لیکـي، نـو پـه دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به یوڅـه ور اضـافه شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- بینوا، عبدالرووف.(۱۳۸۸المریزکال).اوسنی لیکوال.کندهار: دعلامه رشــاد خپرندویه ټولنه.

۲- بینوا، عبدالروف.(۱۳۸۸المریزکال)اوسني لیکوال. (د مطیع الله روهیال په ترتیب او زیاتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۳- بختانی، عبدالله. (۱۳۳۳المریزکال). شعر او ادب (ټولــوونکی او مهــتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ۳- ۱۳ مخونه.

۴-کابل مجله.(۱۳۲۲المریز کال). شپږمه ګڼه. وږي میاشت، پرله پسې ۱۵۰مه ګڼه، ۱۳ کال، ۲- ۴ مخونه.

۵-کابل مجله.(۱۳۳۵المریز کال). ۷مه ګڼه.چنګاښ میاشت، پرله پسې ۴۱۱مه ګڼه، ۲۶ کال، ۱- ۴، ۲۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(۱۳۳۵المریز کال) ۸مه ګڼه. چنګاښ میاشت. پرله پسې ۴۱۲مه ګڼه، ۲۶ کال: ۱- ۴، ۲۵- ۲۸ مخونه.

۷-کابل مجله(۱۳۳۵المریز کال). ۹مه ګڼه، زمري میاشت. پرله پسې ۴۱۳مــه ګڼه، ۲۶ کال، ۵- ۹ مخونه.

۸-کابل مجله.(۱۳۳۵المریز کال). ۱۰مه ګڼه، زمري میاشت، پرله پسې ۴۱۴مــه ګڼه، ۲۶ کال، ۱۸- ۲۲ مخونه.

۹-کابل مجله.(۱۳۳۶المریز کال). ۲مه ګڼه، وري میاشت، پرله پســې ۴۳۰مــه ګڼه، ۲۷ کال، ۲۴- ۲۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱لمریز کال). ۱۰مه گڼه، مرغــومي میاشــت، پرلــه پســې ۵۱۹مه گڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶لمریزکال). ۱ گڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه گڼــه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹لمریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه گڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱لمریز). سرگذشت من، د(ســید الاکبــر پــه اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاســي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱لمریزکال). منتخب شعرونه او یــا فریــاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱لمریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښــه شــاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتــوري ټولنــه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶لمریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ گڼــو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک **مخ**

د کتاب موضوع او هدف .... - ۱ -
سریزه .... - ۳ -
لومړی څپرکی .... - ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک .... - ۹ -
د مجروح ځانګړنې: .... - ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه .... - ۲۱ -
دوهم څپرکی .... - ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې .... - ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟....................................... - ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې .... - ۳۷ -
د علم په باب کې .... - ۵۱ -
توضیح .... - ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه .... - ٦۹ -
د وړو شعر .... - ۷٦ -
لیک.. - ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟ .... - ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې........................... - ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه.. - ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟ .... - ۱۰٦ -
دریم څپرکی .... - ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې .... - ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ .... - ۱۲۸ -
ماخذونه.. - ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحريک له هېواد پال او فرهنګپال شخصيت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا د دې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د ليکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مينه

د افغانستان ملي تحريک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library